

*Туркмен Рамазан
Эл аралык «Ата-Турк-Алатоо»
университети*

ОКУУЧУЛАРДЫ КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮКТҮН НЕГИЗИНДЕ ОКУТУУ

*Туркмен Рамазан
Международный университет
«Ата-Турк-Алатоо»*

ОБРАЗОВАНИЕ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ КОМПЕТЕНЦИИ

*Turkmen Ramazan
International University
«Ata-Turk - Alatoo»*

STUDENT EDUCATION ON THE BASIS OF THE COMPETENCY APPROACH

Аннотация: Макалада окуучуларды компетенттүүлүктүн негизинде окутуу аркылуу инсандык жана жекелик дараметин өстүрүү каралды. Ал үчүн педагогдун инсандык жана адисттик калыптануусу тууралуу айтылды. «Компетенттүүлүк» жана «компетенция», рефлексия түшүнүктөрүнө талдоо жүргүзүлдү. Окуучулардын компетенттүүлүгүн өстүрүүнүн негизги шарттары белгиленди. Компетенттүүлүккө негизделген ыкма аркылуу окуучунун маселелерди кантип чечээри көрсөтүлдү. Окуучулардын компетенттүүлүгүн өркүндөтүү талаптары жана компетенттүүлүккө багытталган окуунун мазмуну ачылды. Келечектеги педагогдун жана окуучулардын компетенттүүлүгүнүн баалуулук-маңыздык компонентин түзүү сунушталды.

Аннотация: Данная статья рассматривает повышение человеческих и личностных качеств учащихся на основе компетентного подхода. В связи с этим, учитывается человеческое и профессиональное формирование педагога. Дано определение и пояснение понятиям как «компетентность», «компетенция» и рефлексия. Определены ключевые условия развития компе-

тентности учащихся. Показаны методы разрешения учеником различных вопросов, путем компетентного подхода. Определено содержание компетентного обучения и требования развития компетентности учащихся. Было предложено создание ценностных компонентов компетентности будущих педагогов и учащихся.

Annotation: This article considers the elevation of the human and personal qualities of the students on the basis of competence approach. In this regard, it takes into account the human and professional formation of the teacher. There have been given a definition and explanation to some conceptions as competence, competency and reflection and defined the key conditions of developing of competency of the students. The ways how the students resolve their problems in different situations are also demonstrated. There have been defined the subjects of the competent education and requirements of their development and suggested the creation of the evaluative components of competency of the perspective teachers and students.

Түйүндүү түшүнүктөр: «Компетенттүүлүк», «компетенция», рефлексия, инсан-

дык, адистик, кесиптик, ишмердүүлүк, баалуу багыттар, өз алдынча аткаруу, когнитивдик операциялык-технологиялык, мотивациялык-эмоционалдык, этикалык, социалдык, жүрүм-турум, окутуу.

Ключевые слова: «Компетентность», «компетенция», рефлексия, личный, профессия, специальность, деятельность, ценные направления, самостоятельная работа, когнитивный операционно-технологический, мотивационный эмоциональный, этический, социальный, поведение, обучение.

Key words: Competency, competence, reflection, personal, profession, specialty, activity, valuable directions, independent work, cognitive operational-technological, motivated emotional, ethical, social, behavior, education.

Билим берүү процессинде окуучуларды компетенттүүлүк негизинде окутуп өстүрүүнүн негизги шарттарын белгилөөдө педагогдун адисттик калыптануусуна көңүл буруу керек. Педагогдун инсандыгы жана адистик калыптануусу төмөнкү жагдайларга көз каранды:

- жекече психологиялык өзгөчөлүктөрүнө;
- кесиптик-педагогикалык ниеттеринин түптөлүшүнө;
- кесиптик ыңгайланышуусуна – педагогикалык ишмердүүлүктү өз алдынча аткаруу тажрыйбасына;
- адистешүүсүнө – адисттик маанилүү сапаттарынын жана педагогикалык ишмердүүлүгүн аткаруусуна б.а. кесиптик позициясынын калыптанышына;
- адисттик чеберчилигине.

Коомдун өнүгүүсүндө педагогдун инсандык жана адистик калыптануусу маанилүү орунду ээлеп, коомдун баалуу капиталы болуп саналат. Педагог аркылуу окуучуларга баалуу багыттар берилип, жашоотиричилик ыкмалары үйрөтүлүп турат. Мындай процесс педагогдун адисттик калыптануусундагы компотенттүүлүк мүнөзү ме-

нен шартталат. Андыктан компетенттүүлүк тууралуу түшүнүккө токтололу.

А.Л. Журавлев, Н.Ф. Талызина, Р.Х. Шакуров, А.И. Щербаков жана башка окумуштуу педагогдор «компетенттүүлүк» түшүнүгүнө билим, билгичтик жана көндүмдөр менен ишмердүүлүктүн аткарылыш жолдорун киргизишет. Анда педагогдун компетенттүүлүгү педагогдун таанып билүү компоненттери, ишмердүүлүк ыкмаларын жана педагогдун өзүн-өзү актуалдаштырууга карата жасаган мамилеси жана инсандыгы менен аныкталат [2].

«Компетенттүүлүк» түшүнүгү «компетенция» түшүнүгү менен тектеш. А.С. Белкин «компетенция инсан ээ болгон нерселердин биримдиги, ал эми компетенттүүлүк – ал ээлик кылган нерселердин бир бүтүндүгү катары», - деп билдирет [1]. Анда инсан компетенцияларды билим берүү процесси аркылуу алса, ал эми компетенттүүлүккө инсандын өзү тарабынан адисттик жана инсандык өзүн-өзү өркүндөтүүсүнүн жыйынтыгында жетишет.

Анткени компетенттүүлүк түшүнүгү, психологиялык мүнөздөмө катары – когнитивдик (билимден) гана эмес, муну менен бирге операциялык-технологиялык (ишмердүүлүктү), ошондой эле мотивациялык (эмоционалдык), этикалык, социалдык жана жүрүм-турум курамдарынан турат.

Кесиптик компетенттүүлүк түшүнүгүнүн бир жактуу аныктамасы жак экенин да белгилөө зарыл. Бул маселеге карата психологиялык-педагогикалык адабияттар менен маалыматтын башка булактардын обзорунда белгиленгендей, «компетенттүүлүк» түшүнүгүн аныктоодо бир нече ойлорду бөлүп көрсөтүүгө болот. Мисалы, чет өлкөлүк изилдөөчүлөр бул түшүнүктү «тереңдетилген билим», «маселени адекваттуу аткаруунун абалы», «ишмердүүлүктү актуалдуу аткаруу жөндөмү», «иш-аракеттердин эффективдүүлүгү» деп да белгилеп жүрүшөт.

Ал эми психологиялык-педагогикалык адабияттарда биз карап жаткан термин боюнча эң көп төмөнкү аныктамалар колдонулат, алардын биринде минтип берилген: «компетенттүүлүк – бул, өзүнчө же жалпысынан алганда физикалык, психикалык жана руханий жактан ылайыкталган зарылдыкты, белгилүү бир талапты, ээлеген же аткарган кызмат орунду камсыз кылган келечектеги адистин сапаты, касиети же абалы».

Демек, биздин оюбузча, адистин компетенттүүлүгү – бул кесиптик ишмердүүлүк учурунда социалдык жана личносттук жактан маанилүү компетенциялардын өзүнө каратылган, рефлексациялаштырылган системасы. Компетенттүүлүктөр – бул адамдын ишмердүүлүк мүнөздөрү, ошондуктан алардын классификациясы биринчи иретте, ишмердүүлүктөрдүн классификациясы менен бирдей болуш керек.

В.А. Слостенин педагогикалык мамилелердин бардыгын төрт группага бириктирет:

- объективдүү педагогикалык чындыктын мазмунун «которуу» жөндөмү, конкреттүү педагогикалык маселелерди объективдүү тарбиялоо процесси;

- логикалык жактан педагогикалык системаны түзүп, ишке ашыруу жөндөмү (окуу-тарбия маселелерин пландаштыруу, окуу процессинин мазмунун, формасын, ыкмаларын, уюштурууну тандоо);

- тарбиянын түрдүү компоненттери жана факторлору арасында өз ара байланышты түзүү жана бөлүп көрсөтүү, аларды кыймылга келтирүү, биргелешкен ишмердүүлүктү уюштуруу, мектептин айлана-чөйрө менен байланышын камсыз кылуу;

- педагогикалык ишмердүүлүктүн жыйынтыктарын эске алуу жана баалай билүү жөндөмү, б.а. жалпы билим берүү процесси менен мугалимдин ишмердүүлүгүнүн натыйжасына анализ жүргүзүү [3, 42].

Окуучулардын компетенттүүлүгүн өстүрүүнүн негизги шарттары:

- уюштуруу жана башкаруу (окуу планы, семестрдик графиктер, расписание түзүү, компетенттүүлүктү аныктоочу критерийлерди иштеп чыгуу, окуу процессин материалдык жана техникалык жактан жабдуу)

- окуу-методикалык (окуу мазмунунун тандалышы, түрдүү курстардын интеграциясы, алдыңкы идеяларды бөлүп көрсөтүү)

- технологиялык (текшерип-баалоо, окутуунун активдүү формаларын уюштуруу, компетенттүүлүккө кирген жөндөмдөрдүн группасын аныктоо, инновациялык технологияларды колдонуу)

- психологиялык жана педагогикалык (окуучулардын өсүп-өнүгүшүн аныктоо, окуунун мотивациясын стимулдаштыруу системасы, компетенттүүлүктүн критерийлерин аныктоо, ар бир окуу этабын рефлексивдүү мүнөздө баалоо, окуучуларды кошо башкарууга катыштыруу).

Педагогдун ишмердүүлүгү окуу-тарбия максаттары менен маселелери, максатка жетүү ыкмаларын тандоо, айрым карама-каршылыктарды жеңүүнүн мүмкүн болгон ыкмаларын тандоо, окуу-тарбия процессине катышкандардын өз ара байланышын пландаштыруу менен мүнөздөлөт.

Ошондой эле, педагог окуучулардын таанып билүүсүн текшерип-баалоо ишмердигин жүргүзүп жатканда өзүнө карата рефлексивдүү жөндөмдөр аткарылат да, төмөнкүчө түрдүү шарттарды негиздейт:

- берилген үлгүлөр менен алынган натыйжаларды салыштырып текшерүү;

- акыл-эс деңгээлинде гана ишке ашкан иш-аракеттердин болжолдуу натыйжасынын негизинде текшерүү;

- иш жүзүндө аткарылган иш-аракеттердин даяр натыйжасы аркылуу текшерүү.

Рефлексия кайра түшүнүүгө багытталган теориялык ишмердүүлүктүн спецификалык формасы менен өзүнүн жеке кыймыл-аракетинин анализи катары каралат. Алынган жыйынтыктар боюнча (оң жана терс) өзүнүн

жеке ишмердүүлүгүнүн жемиши канчалык экендигин аныктай билүүсү өтө маанилүү.

Рефлексия – бул субъектин өзүнүн педагогикалык ишмердүүлүгү тууралуу билиши же түшүнүшү гана эмес, ошол эле учурда окуу-тарбия процессинин башка катышуучулары (окуучулар, чогуу иштешкендер, ата-энелер) дагы мугалимди канчалык деңгээлде таанып-биле тургандыгы.

Ал эми окуучулардын компетенттүүлүгүн өркүндөтүүдө төмөнкүлөр талап кылынат:

- өзүнчө окуучулар менен жалпы класстын окуучуларындагы «өнүгүү зонасын» аныктоо;

- окуучулардын сезимин, эркин жана таанып-билүү процессин өнүктүрүү үчүн проблемалуу жана башка кырдаалдуу шарттарды түзүү;

- таанып-билүү өз алдынчалыгы менен чыгармачыл ой жүгүртүүнүн жаралышына демилге түзүү, логикалык (жекеден жалпыга, шарттан-натыйжага, конкреттүүдөн абстрактка) жана функционалдык (натыйжа-тергөө себептери, максат-каражаттар, сапаттык-сандык, аракет-натыйжа) мамилелердин орнотулушун белгилөө;

- индивидуалдык өзгөчөлүктөрдү өркүндөтүүгө ылайык шарттарды түзүү жана бул жагдайда окуучулар менен ымалашуунун индивидуалдык ыкмасын ишке ашыруу.

Компетенттүүлүктүн негизинде билим берүүнү кантип жаңылантууга токтололу.

Компетенттүүлүккө негизделген ыкма биринчи орунга окуучунун маалымдуулугун эмес, төмөнкүдөй маселелерди кантип чечерин көрсөтөт:

- таанып-билүү жана түшүндүрүүнү;

- жаңы техника менен технологияларды өздөштүрүүнү;

- этикалык нормаларда адамдар менен өз ара мамилесиндеги өзүнүн кыймыл-аракеттерин баалоону;

- практикалык турмуштагы атуул, үй-бүлө мүчөсү, шайлоочу, шаар тургуну катары социалдык ролдорду аткарууну;

- укуктук нормалар менен административдик структураларда өзүн-өзү алып жүрүүнү;

- кесип тандоого жана эмгек рыногуна багыттоочу окуу жайында билим алууга даярдыгын баалоону;

- зарыл учурларда жеке проблемаларды чече билүү: турмуштагы өз ордун табуу, жашоо образын тандоону.

Компетенттүү билимдин өзгөчөлүгү болуп, кимдир бирөө тарабынан сунушталган «даяр билим» өздөштүрүлбөстөн, берилген билимдин пайда болуу шарттары көзөмөлдөнөт. Окуучунун өзү маселени чечүүгө зарыл болгон түшүнүктөрдү түзүп чыгышы болжолдонот. Окуу ишмердүүлүгү мезгил-мезгили менен изилдөөчүлүк же практикалык - кайра куруучулук мүнөзгө ээ болот.

Компетенттүүлүккө багытталган окуу – бул окуучуну тактага чыгарып суроо берүү гана эмес, кандайдыр продукту түзүү болуп эсептелет. Устаттар, окумуштуулар менен искусство ишмерлери өзүлөрүнүн көркөм, спорт жана башка ушул сыяктуу ишмердүүлүгүнө «мектептин алкагында» даярданып баштап, мугалими менен бирге маданий-чыгармачылык жолунда көркөм продукт жаратышат.

Окуунун мындай түрү, окуучунун жаңы тажрыйбаларды өздөштүрүүсүнө себеп болот: проблемаларды аныктап, идентификациялайт, изилдөө, проектирлөө жана кызматташуу жөндөмдөрү пайда болот, продукту алуу үчүн жаңы технологияны түзүп, ал эми белгилүүлөрүн иш жүзүндө пайдаланат, натыйжа сапатын баалайт ж.б.

Ошентип, эң жөнөкөй билим менен жөндөмдөрдүн суммасынан компетенттүү адамы «жасоо» мүмкүн эместиги белгилүү. Окуучулар түшүнүктөрдүн билим мазмунуна биригишин, ишмердүүлүк ыкмаларын, чыгармачылык жөндөмүн, инсандык көз карашын көрсөтүү тажрыйбасын өзүлөрүнүн жеке тажрыйбаларын уюштуруу процессинин негизинде ишке ашырышат. Бул болсо реф-

лексиянын, изилдөө менен баалоонун предмети болууга тийиш.

Ошондой эле максаттуу түрдө окуучулардын сабакта жана сабактан тышкары окууларында окуп-изилдөөчүлүк мүнөздөгү иш аткарууларын арттыруу, пландарды иштеп чыгууда, окуучулардын өз алдынча чыгармачыл иштеринде иштиктүү, ролдук, тууроочулук оюндарды колдонуу негиздүү болуп саналат. Келечектеги педагогдун жана окуучулардын компетенттүүлүгүнүн баалуулук-маңыздык компонентин түзүү зарыл.

Адабияттар:

1. Белкин А.С. Компетентность. Профессио-

нализм. Мастерство. Челябинск: ОАО Юж.-Урал. Кн.изд., 2004.-176 с.

2. Мектепте окутуунун инновациялык технологиялары: маалыматтык-методикалык материалдар /Авторский состав; Ч. Джумагулова ж.б.- Б.: 2007.-170 б.
3. Сластенин В.А. Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика. – М.: Академия, 2002. – 576 с.
4. Пидкасистый А.И. Самостоятельная деятельность учащихся. Дидактический анализ процесса и структура воспроизведения и творчества. – М., 1972. – 207 с

*Рецензент: д.п.н., профессор
Добаев Кыргызбай Дуйшенбекович*